

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

УДК 322.43.1

Маньковський Н.Я., здобувач кафедри
оперативно-розшукової діяльності НАВС

Правове регулювання оперативно-розшукової діяльності та негласних слідчих (розшукових) дій

В статті проаналізовано прийняття нового КПК, що регламентує проведення оперативно-розшукової діяльності та негласних слідчих (розшукових) дій, на підставі аналізу відповідних нормативно-правових актів.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, негласні слідчі дії, Кримінальний процесуальний кодекс.

В статье проанализированы принятия нового УПК, регламентирующим проведение оперативно-розыскной деятельности и негласных следственных (розыскных) действий, на основании анализа соответствующих нормативных правовых актов.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, негласные следственные действия, Уголовный процессуальный кодекс.

This paper analyzes the adoption of the new Criminal Procedure Code which governs the conduct of operational activities and covert investigative (detective) acts on the analysis of relevant laws and regulations.

Keywords: operational-search activity, covert investigations, the Criminal Procedure Code.

Актуальність теми: В 2012 році набрав чинності Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК України). Новацією є Глава 21 КПК України, яка суттєво змінила роль слідчих органів, які раніше, виконуючи свою функцію з розслідування злочинів, здійснювали лише офіційну гласну процесуальну діяльність. Відтепер же вони разом із тим можуть застосовувати й негласні слідчі (розшукові) дії, що, по суті, являють собою негласну оперативно розшукову діяльність. Зазначимо, що оперативно розшукові заходи регламентується окремим нормативно-правовим актом – Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Стан дослідження: Щодо прийняття нового КПК України й висловило чимало науковців так, зокрема, О.В. Говоров окреслив позитивні і негативні наслідки використання негласних способів збору доказів, передбачених у новому КПК України [1], І.І. Мусієнко і С.О. Гриненко прокоментували положення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та нового КПК України, що стосуються права оперативних підрозділів та слідчих проводити, відповідно, оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії [2], а також використання ними конфіденційного співробітництва, Є.Д. Скулиш дав загальну оцінку і детально прокоментував окремі положення нового кримінального процесуального закону, що стосуються негласних слідчих (розшукових) дій [3].

Мета даної статті є розгляд проблемних положень чинного законодавства, що регламентує проведення оперативно-розшукової діяльності та негласних слідчих (розшукових) дій, на підставі аналізу відповідних нормативно-правових актів.

Виклад основного матеріалу. Як зазначено у ст. 246 КПК України негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та

метод проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України [4].

В Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено: «Оперативно-розшукова діяльність (ОРД) — це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів» [5].

Згідно КПК України до негласних слідчих дій належать: аудіо, відео контроль особи; накладення арешту на кореспонденцію, огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо, відео контроль місця; контроль за вчиненням злочину; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; використання конфіденційного співробітництва тощо.

Оперативно-розшукові заходи, на наш погляд, завжди носять негласний характер, оскільки проводяться з використанням оперативних спеціальних (негласних) сил і засобів, форм та методів. Водночас у ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» йдеться лише про оперативно-розшукові заходи, здійснення переважної частини яких відбувається згідно з положеннями відповідних статей Кримінального процесуального кодексу України, що регламентують проведення негласних (розшукових) слідчих дій [6].

Зазначимо, що негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені статтями 269, 270, 271, 272 КПК України, а також ті, рішення про проведення яких приймає слідчий суддя, проводяться винятково у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Відповідно Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» у новій редакції підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності, зокрема, є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про: злочини, що готуються; осіб, які готують вчинення злочину. Виходячи з теорії кримінального права, приготування є однією із стадій вчинення злочину. До того ж у певних випадках дії з підготовки до вчинення злочину можуть класифікуватися як окремий закінчений злочин.

Окрім того, підставами для проведення ОРД відповідно до ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів про розвідувально-підривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України, потреба в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави.

Проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням уповноважені оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, про що наголошено в ч. 6 ст. 246 КПК України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи.

У ч. 3 цієї ж статті КПК України передбачено, що рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених КПК

України, – слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором. А в ч. 4 вказано, що виключно прокурор має право приймати рішення про проведення такої негласної (розшукової) дії, як контроль за вченням злочину.

Привертає увагу своєю неоднозначністю п. 14 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» у новій редакції. Він містить положення, подібне до раніше передбаченої в цьому Законі норми, яка закріплювала таке право оперативних працівників, як встановлення конфіденційного співробітництва з особами на засадах добровільності. Оновлена норма Закону містить інше формулювання: для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених ст. 6 зазначеного законодавчого акта підстав надається право «використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями ст. 275 Кримінального процесуального кодексу України». В останній же передбачено такий припис: «Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок використання конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних (розшукових) дій у випадках, передбачених цим Кодексом». Зазначене суттєво змінює відповідні повноваження оперативних підрозділів щодо негласного співробітництва. Як слушно зауважують І.І. Мусієнко і С.Г. Гриненко, «... якщо буквально розуміти ці положення, виходить, що оперативні підрозділи можуть використовувати інформацію від негласних джерел лише під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій або залучати агентів і довірених осіб лише до проведення цих дій. При цьому проводити зазначені дії можна лише після початку розслідування за дорученням слідчого [2, 228].

Окрім того, як слушно зауважує О.В. Говоров, «... широке розповсюдження в якості доказів результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій негативно позначиться на якості роботи слідства та на об'єктивності суду, що в правовій демократичній державі не може не викликати стурбованості» [1].

Вважаємо, не потребує додаткової аргументації теза про те, що проведення як ОРЗ, так і негласних слідчих (розшукових) дій має передбачати комплексну негласну роботу у відношенні осіб, які розробляються, у тому числі й з активним використанням інституту конфіденційного співробітництва. Напрацювання оперативних підрозділів у цьому напрямку безперечно є більш успішними, ніж у слідчого, який взагалі до сьогодні не має ані осіб, з якими у нього встановлене конфіденційне співробітництво, ані досвіду оперативної роботи тощо.

Також, на наш погляд, потребує узгодження запропонований спосіб проведення слідчих дій із такими загально визнаними засадами кримінального провадження як «публічність», «невтручання у приватне життя», «безпосередність дослідження показань, речей і документів» та ін. (ст. 8 КПК України).

У той же час реалії практичного застосування таких слідчих дій мають передбачати форми накопичення відповідних матеріалів. Оскільки нерозголошення відомостей про них має передбачати окреме, від інших матеріалів кримінального провадження, зберігання. Також потребує розв'язання питання про віднесення інформації про факт, організацію й тактику проведення негласної слідчої (розшукової) дії до державної таємниці. За позитивного вирішення цього питання виникає потреба у створенні режимно-секретних підрозділів у складі органів досудового розслідування, що, в свою чергу, призведе до додаткових витрат на кримінальне провадження, утворення штучних підрозділів, виникнення додаткових умов, що можуть сприяти розголошенню відомостей, які становлять державну таємницю тощо.

Беручи до уваги низку наведених питань, за умов невичерпності проблемних моментів, пов'язаних з положеннями КПК України, цілком логічним вбачається, на наш погляд, основне з них: яку ж саме роль та місце автори відводять оперативно-розшуковій діяльності, та чи взагалі залишається потреба в ній? На нашу думку, розмежування повноважень оперативних підрозділів та слідчого сьогодні дозволяє здійснювати ефективну боротьбу зі злочинністю. Слідчий, безумовно, є ключовою фігурою у кримінальному процесі, проте наділення його оперативно-розшуковими (за своєю суттю) засобами й методами встановлення доказів у кримінальній справі, вважаємо, негативно позначиться як на кримінальному судочинстві України в цілому, так й на якості та своєчасності розслідування окремого кримінального провадження тощо.

Проведений аналіз нововведень у чинному законодавстві свідчить про наявність суттєвих суперечностей і недоречностей, які потребують усунення з метою поліпшення нормативно правового регулювання оперативно-розшукової та кримінально процесуальної діяльності. Передусім, з нашої точки зору, на законодавчому рівні потребує чіткого розмежування оперативна і кримінально процесуальна діяльність, а також визначення поняття та переліку оперативно-пошукових, оперативно-розшукових, контррозвідувальних і розвідувальних заходів.

Висновки. З урахуванням цього виникає нагальна потреба у подальшій науковій розробці зазначеної проблеми, на чому і необхідно зараз зосередити увагу вітчизняних науковців, які досліджують теоретичні засади контррозвідувальної, розвідувальної та оперативно-розшукової діяльності. Її результати сприятимуть підготовці науково обґрунтованих пропозицій з удосконалення нормативно-правових актів, що регламентують про ведення відповідними суб'єктами зазначених видів спеціальної діяльності, і водночас стануть ще одним кроком в розвиненні теорії останніх. Врешті-решт, це позитивно позначиться і на правовій та теоретичній підготовці оперативного складу СБ України і, як наслідок, підвищить рівень та якість виконання нею завдань із забезпечення державної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Говоров О.В. Проблемні аспекти оперативно-розшукової діяльності в світлі положень нового КПК України / О.В. Говоров // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: постійно діючого науково-практичного семінару (Харків, 19 жовтня 2012 р.). — Х.: ТОВ «Оберіг», 2012. — Вип. №4. — С. 192—194.
2. Мусієнко І. І. Особливості правової регламентації оперативно-розшукової діяльності та негласних слідчих (розшукових) дій у новому кримінально процесуальному законодавстві / І.І. Мусієнко, С.О. Гриненко // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: постійно діючого науково-практичного семінару (Харків, 19 жовтня 2012 р.). — Х.: ТОВ «Оберіг», 2012. — Вип. №4. — С. 223—230.
3. Скулиш Є.Д. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінально процесуальним законодавством України / Є.Д. Скулиш // Вісник Національної академії прокуратури України. — 2012. — №2(26). — С. 15—23.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України (відповідає офіційному тексту). — К.: Центр учбової літератури, 2012. — 254 с.
5. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18 лютого 1992 року №2135-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — №22. — Ст. 303.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України: закон України від 13 квітня 2012 року №4652-VI // Офіційний вісник України. — 2012. — №37. — Ст. 1371.